

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІЛОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

О. О. ПЕТРУШЕНКО
Т. Д. ВЕЛЕНЧУК

Новітні тенденції стрімкого розвитку системи освіти в Україні значно вплинули на модернізацію вищої мовної освіти в контексті Європейського простору. З прискоренням глобалізації і поширенням міжнародних ділових зв'язків України з іншими державами на політичному та економічному рівнях зростає потреба у висококваліфікованих спеціалістах не лише в окремих галузях, а й здатних орієнтуватися в діловому світі, в галузі міжнародної економіки та бізнесу.

Інтеграція в світовий культурний, освітній і економічний простір вимагає якісної підготовки фахівців, здатних до успішної професійної діяльності в межах світової спільноти. Нові умови життя, нові вимоги до майбутнього фахівця, нові прийоми прийняття на роботу вимагають удосконалення підходів до підготовки сучасного фахівця. В цьому контексті володіння іноземною мовою, насамперед англійською, як мовою міжнародного бізнесу, стає необхідністю для людини. У зв'язку з цим перед сучасними вузами ставиться завдання дати фахівцям мовну підготовку, адекватну вимогам сучасного економічно розвиненого суспільства; розвивати професійно-спрямовані комунікативні навички майбутніх фахівців, які дозволять їм успішно вести міжнародний бізнес, вільно спілкуючись іноземною мовою [12, с. 35].

Зважаючи на те, що іноземна мова в будь-якому навчальному закладі вивчається для спілкування, перебудова процесу навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах економічного профілю повинна концентруватися на вдосконаленні навчання всіх видів мовленнєвої діяльності. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності має на меті формування іншомовної комунікативної компетенції у цих видах, оскільки саме через таку компетенцію здійснюється ділова мовленнєва комунікація [4, с. 181].

Продуктивізація цього напрямку досліджень у сучасній лінгвістиці за останнє десятиріччя спричинила кількісне зростання робіт, у яких науково інтерпретовано особливості формування мовленнєвих компетенцій у таких напрямках: питання теорії та методики навчання іноземній мові у вищих навчальних закладах розглядалися у дослідженнях А. О. Мироліубова, А. В. Парахіної, Р. Р. Кузнецової та ін.; зв'язок навчання іноземній мові у немовному вищому навчальному закладі з професійною підготовкою фахівців обговорювалися у наукових працях Т. М. Шепеленко, С. А. Самойленко та ін.; навчання усному професійному спілкуванню іноземною мовою у немовному вищому навчальному закладі констатувалися у дослідженнях І. В. Самойлюкевич, Л. І. Богатикової, М. Г. Кочнева та ін.; аспекти професійно-спрямованого навчання читання іноземною мовою у немовному вищому навчальному закладі висвітлювалися у наукових роботах Т. Ю. Полякової, Е. М. Тарасова, А. В. Оперенко.

Як уже зазначалося, сучасне соціальне замовлення диктує конкретні потреби у висококваліфікованих спеціалістах у галузі економіки та бізнесу, які б володіли мовою спілкування, найбільш розповсюдженою в світовому економічному товаристві. Дійсність свідчить про те, що для успішного розвитку економіки і забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках потрібні не просто перекладачі, а спеціалісти в різних галузях науки, техніки, економіки, що володіють іноземною мовою в тій мірі, яка необхідна для взаєморозуміння представників різних мовних культур. Отже, сьогодні істотно змінюються вимоги до володіння іноземною мовою фахівцями всіх рівнів, першорядного значення набувають практичні навички, що передбачають знання ділової мови в усному та писемному мовленні, вміння використовувати іноземну мову у своїй професійній діяльності.

На сьогодні вимоги сучасності до фахівців підвищуються рік у рік і включають не лише високий рівень знань та вмінь за фахом, але й володіння іноземною мовою на відповідному рівні. Це пов'язано з тим фактом, що сучасний фахівець отримує нову фахову інформацію через іноземні джерела. Сьогодні вивчення іноземних мов сприяє реалізації таких напрямків професійної діяльності, як ознайомлення з новими технологіями, науковими гіпотезами і тенденціями, видатними інноваціями в галузі техніки; встановлення контактів з іноземними партнерами, фірмами, підприємствами,

навчальними закладами; підвищення рівня професійної компетенції фахівців. Володіння іноземною мовою вже є не ознакою престижу, а потребою сучасного фахівця.

У той же час навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах економічного профілю має ряд особливостей та потребує перегляду багатьох факторів. На відміну від студентів-лінгвістів, які обирають іноземну мову як основну спеціальність та приділяють їй максимум уваги, студенти економічних спеціальностей часто не бачать сенсу в оволодінні іноземною мовою разом із провідними дисциплінами, а отже, мають дуже низьку мотивацію до вивчення мови. Так, пошук нових ефективних способів навчання іноземної мови постає окремою проблемою, яка може бути розв'язана шляхом розроблення та впровадження нових інноваційних технологій навчання.

Метою даної статті є теоретичний аналіз активних методів та комунікативних аспектів вивчення ділової іноземної мови у вищих навчальних закладах економічного профілю, які підвищують навчальну мотивацію студентів, а також сприяють їхньому професійному й особистісному зростанню.

На сучасному етапі розвитку вищої школи опанування іноземною мовою розглядається як надбання комунікативної компетенції на базі сформованої лінгвістичної компетенції. Як уважає Биркун Л. В., комунікативно-орієнтоване викладання мов має на меті не тільки дати студентам практичні знання граматики та лексики мови, що вивчається, але також розвинути у них розуміння того, як відповідна мова використовується для спілкування [1, с. 37].

Усно-мовленнєва комунікативна компетенція передбачає здатність слухати, розуміти, розмовляти. Комунікативна компетенція є метою та результатом навчання, але цей результат стає реальним лише при наявності сформованої лінгвістичної компетенції і високої вмотивованості студентів [6, с. 67].

На нашу думку, принцип комунікативної спрямованості визначає й зміст навчання – відбір та організацію лінгвістичного матеріалу, конкретизацію сфер і ситуацій спілкування, ставить викладача перед необхідністю відповідної організації навчального процесу, використання різноманітних організаційних форм для здійснення спілкування, які підвищують мотивацію навчання.

Найширшою категорією тих, хто вивчає ділову англійську мову, є студенти вищих навчальних закладів економічного профілю, оскільки саме вони утворюють економічну та ділову еліту країни, увійдуть до числа тих, хто покликаний забезпечити їй гідне місце у світовому економічному співтоваристві. Отже, саме на цей контингент у першу чергу повинні бути спрямовані зусилля викладачів із метою підняти якість навчання англійської та німецької мови для ділового спілкування. У багатьох вищих навчальних закладах економічного профілю з'явився спеціальний курс ділової іноземної мови. Цей курс пов'язаний із вивченням іноземної мови не тільки як обов'язкової дисципліни, а як одного з шляхів отримання обраної студентами спеціальності. Завдяки діловій іноземній мові спеціалісти різних країн обмінюються дослідженнями та досвідом у різних галузях науки. Ділова іноземна мова стала ключем до міжнародних відносин між науковцями. Курс ділової іноземної мови враховує специфіку оформлення необхідної документації і засвоєння базової ділової лексики й спеціальної термінології [7, с. 27].

Сучасний фахівець економічного профілю має вивчати можливості закордонних партнерів, їхню роботу, досягнення з метою впровадження кращих результатів у свою роботу; за допомогою технічних засобів зв'язку, безпосереднього спілкування підтримувати ділові контакти, вести ділову бесіду із закордонними партнерами, в тому числі й однією з іноземних мов; добирати літературні джерела, при необхідності використовувати загальнонаукові та специфічні методи збирання первинної інформації, застосовуючи наукові методи обробки інформації.

Ділова іноземна мова розглядається як мова професійної спрямованості, вона передбачає певний мовний корпус та певні види комунікацій у діловому контексті. Ділова іноземна мова використовується в бізнесовому оточенні, її концепція формується і набуває ваги з поглибленням ділової інтеграції. Таким чином, викладання англійської та німецької мови професійного ділового спрямування включає не тільки надання мовних знань, умінь та навичок, але й формування свідомості природи комунікацій у бізнесі, оволодіння методами їх реалізації, культурної свідомості, а також узагальнення на прагматичному рівні знань і навичок, отриманих студентами при вивченні спеціальних, соціальних та гуманітарних дисциплін.

Вивчення іноземної мови студентами у вищих навчальних закладах економічного профілю спрямоване на оволодіння економічною термінологією іноземною мовою. Цей факт передбачає вміння викладачів іноземної мови поєднати вміння і навички студентів із загальної іноземної мови та їх професійними знаннями в тій чи іншій галузі науки та техніки. Автентичним матеріалом за допомогою

якого здійснюється такий перехід виступають оригінальні тексти з періодичних видань, монографій або доповідей іноземною мовою. Серед основних завдань, що стоять перед студентами в процесі вивчення професійно-орієнтованої літератури на іноземній мові виділяємо такі: отримання інформації, яка б доповнювала і поглиблювала навчальний матеріал, що опановують студенти в процесі вивчення профільних дисциплін навчального плану; формування необхідних навичок щодо подальшого самостійного читання літератури за фахом; здійснення анотування та реферування текстів професійно-орієнтованої літератури на іноземній мові.

Для перевірки розуміння як прочитаного тексту в цілому, так і окремих його розділів служать головним чином післятекстові вправи. На цьому етапі найбільш вдалим та ефективним є такі види вправ: прочитати текст і стисло передати зміст; розділити текст на логічні частини та назвати їх; записати запитання до тексту і задати їх у логічній послідовності товаришам; скласти план прочитаного; викласти зміст тексту за планом; підготувати усну доповідь за темою тексту з використанням додаткової фахової літератури.

Таким чином, навчання зрілому читанню потребує від студента не “пасивного” прийняття тексту, а перевірки тієї інформації, яку цей текст дає. Робота в аудиторії таким чином фокусується не на викладачеві, а на студентах. Найголовнішим є те, що студенти беруть на себе відповідальність за своє навчання та оволодіння навичками читання, розуміння та інтерпретації тексту, а також спілкування на професійно-орієнтовані теми. Все це допомагає сформувати у студентів навички читання літератури за фахом, сприяє підвищенню мотивації студентів, їхньому професійному розвитку та покращує засвоєння іноземної мови [13, с. 58].

Саме тому знання іноземної мови ми розглядаємо як одну зі складових професійної компетентності спеціалістів економічного профілю, підготовка яких ведеться в нашому інституті. Майбутні спеціалісти повинні володіти фаховою компетенцією, оскільки фахові знання і вміння зумовлюють відповідну мовленнєву та соціальну діяльність, адже мова професії пов'язана, з одного боку, зі спілкуванням, типовим для багатьох сфер професійної людської діяльності, а з іншого – із специфічним фаховим спілкуванням.

Зазначимо, що знання іноземної мови передбачає не лише володіння лексикою, граматику, фонетикою, але й іншомовною культурою, що стають доступними для студентів в процесі її вивчення в усій сукупності аспектів: навчальному, пізнавальному, розвиваючому і виховному. Іноземна мова для фахівця в галузі економіки – це інструмент, за допомогою якого він повинен діяти, переконувати, приймати рішення, створювати сприятливу ділову атмосферу, розуміти культуру іншої країни і менталітет її народу. Володіння іншомовною культурою означає навчання спілкуванню іноземною мовою. Це спілкування має соціальний, лінгвокраїнознавчий, педагогічний і психологічний зміст.

Завдання викладача іноземної мови полягає у виробленні оптимального співвідношення аспектів володіння іншомовною культурою [14, с. 195].

Зростаючі ділові та культурні зв'язки із зарубіжними країнами вимагають, щоб сучасні фахівці володіли навичками ділового листування. Ділове листування є одним із засобів обміну інформацією, важливим елементом зовнішньоекономічної діяльності. Написання ділового листа вимагає особливої майстерності від його укладача, яке засновано перш за все на глибокому знанні мови, стилістики. Від ділового листа багато в чому залежить пошук потенційних іноземних партнерів, можливість установалення ділових контактів, пошук нових ринків збуту продукції та надання послуг. У країнах із розвинутою ринковою економікою діловий лист є невід'ємною частиною соціально-економічних відносин. Для цього студентів слід навчити правилам дотримання мовного етикету писемного мовлення (більш формального, ніж етикет усного мовлення). Зважаючи на різноманітність типів ділових листів (лист-прохання; лист-запит, лист-запрошення; лист-замовлення, акредитив та ін.), укладач повинен не тільки використовувати відповідні мовленнєві кліше й розмовні формули для висловлювання комунікативних намірів на письмі, але й дотримуватися правил увічливості.

На практичних заняттях з ділової іноземної мови велика увага також приділяється й розвитку діалогічного мовлення, що відповідає комунікативній спрямованості навчального процесу. У царині ділового спілкування окреме місце посідають доповіді-презентації та ділові переговори, що є невід'ємною частиною комунікативного аспекту. Використовуючи відповідну лексичну термінологію та діловий стиль, студенти презентують власну компанію, фірму, проводять прес-конференцію, складають анкети, резюме, ведуть ділові переговори з іноземними партнерами, складають контракти та ін.

Безперечно, професійні комунікативні навички є основними для професійного спілкування в сфері бізнесу, що слугує вагомою причиною їх удосконалення як студентами, які вже зайняті в бізнесі, так і тими, хто ще тільки планує свою професійну діяльність.

Виконане дослідження дає підстави стверджувати, що групова дискусія підвищує мотивацію й особисту участь співрозмовників у вирішенні обговорюваних проблем. Тут їм доводиться використовувати не лише знання іноземної мови, але і формулювати власні думки, знаходити засоби для відстоювання своїх позицій. З одного боку, дискусія сприяє розвитку лексичних, граматичних, логічних навичок, з іншого – спонукає студентів прислухатися до висловів, розвиваючи тим самим навички розуміння на слух. Безумовно, дискусія на практичних заняттях з ділової іноземної мови не може бути порівнянна з дискусіями з тієї або іншої проблеми на рідній мові, але вона сприяє формуванню вміння самостійно висловлюватися.

Для того, щоб майбутні фахівці могли впевнено відчувати себе в реальній життєвій ситуації, вони і на заняттях мають бути поставлені в такі умови, за яких за допомогою іноземної мови вони змогли б вирішити потрібні для себе проблеми, тобто їх навчальна діяльність має бути максимально наближена до реальної обстановки. Для цього викладач є не вчителем, який навчає, стає менеджером, який організує навчальний процес, де головними дійовими особами є студенти. Вони набувають практики, досвіду в професійній діяльності і одночасно засвоюють мову [12, с. 36].

Акцентуємо увагу на тому, що форми ділового англійського мовлення мають місце в усіх зазначених ситуаціях ділового мовлення. Спираючись на описані ситуації, можна окреслити коло типових ситуацій усного спілкування для студентів-економістів: це прес-конференції; переговори; презентації; обговорення та укладання договорів, контрактів; вирішення ділових питань із партнером по телефону; професійні бесіди. Тому студенти-економісти повинні, насамперед, уміти слухати й розуміти ділове мовлення, щоб досягти успіху в бізнесі. Але більша частина студентів відчуває труднощі при розумінні партнера в процесі спілкування іноземною мовою. Вони не повністю розуміють його, тому не завжди можуть відповісти на запитання. Але найпоширенішими труднощами при спілкуванні із зарубіжними партнерами є незнайомі терміни, вирази та словосполучення, теми мовлення та специфіка вимови, певні труднощі виникають також у розумінні діалогічного мовлення при безпосередньому спілкуванні в ситуаціях ділової комунікації та сприйняття мовлення в умовах технічних перешкод при спілкуванні з партнером по телефону [7, с. 26].

У пошуках кращого методу навчання англійській і німецькій мові слід звернути увагу на те, що останнім часом у процесі навчання діловій іноземній мові спостерігається тенденція помітного зрушення від структурного підходу до комунікативного, гуманістичного, де в центрі уваги стоїть людина або колектив. Слід також зазначити, що в процесі навчання велику роль грає сукупність методів і прийомів. Не можна знайти один метод для всіх випадків життя, так само як і для всіх викладачів та всіх студентів. До методів, що використовуються іншими, слід братися творчо, зупинившись на самій ідеї і далі розвиваючи її стосовно конкретних умов. Як показує практика, значно виправдовує себе комунікативний підхід у викладанні ділової англійської мови. Звернення до подібного підходу передбачає використання таких методів і прийомів, які допомагають студентам оволодіти мовою в психологічно комфортній обстановці. Це не лише створення атмосфери зацікавленого спілкування, але і розуміння того, що оцінка успіхів та досягнень студента в мові повинна здійснюватися так, щоб не заподіювати йому неприємностей і не викликати у нього почуття страху перед вивченням іноземної мови.

Виконане дослідження показало, що навчально-педагогічні впливи повинні забезпечувати якомога повніше «занурення» студентів в іншомовне середовище, створювати умови для тривалого спілкування членів академічної групи, змістовно й організаційно наближувати їх навчальну діяльність до такої, що засновується на принципах змістового узагальнення. Особливо важливо, щоб вільне спілкування спрямовувалось відповідною злободенною для студентів темою, тобто було предметним, актуальним. І чим більше студент спілкується іноземною мовою, тим швидше його внутрішнє іншомовне мовлення перестає гальмуватися рідним, воно швидше набуде автономності й вийде за межі примітивного інформаційного обміну.

Наведений теоретичний аналіз дозволяє констатувати, що пошуки викладачем оптимальних інтенсивних прийомів та методів навчання сприятимуть розвитку внутрішньої мотивації вивчення ділової іноземної мови, допоможуть урізноманітнити форми навчання, відтворити мовні ситуації і ситуативні події, продуктивно використовувати час та знімати напругу на практичному занятті, а також

переконати студента в тому, що іноземна мова – це реальний засіб спілкування, за допомогою якого він може виразити себе як особистість.

У процесі навчання студентів-економістів необхідно визначити типові ситуації ділового спілкування у сфері діяльності економістів і передусім сформулювати практичні вміння та навички розуміння ділового мовлення. Практичний курс ділової англійської мови сприятиме розвитку професійних якостей майбутніх економістів, стане запорукою вільного самовираження особистості в науковій та офіційно-діловій сферах спілкування, важливим етапом процесу формування професійності, яка є складовою частиною конкурентоздатності сучасного економіста.

Установлено, що володіння іноземною мовою майбутніми економістами розглядається нині як атрибут інтелектуального розвитку людини з вищою освітою і умова успішної діяльності у сфері виробництва та торгівлі. Адже саме економіст повинен не лише досконало володіти знаннями професійного напрямку, але також і вільно спілкуватися з представниками інших держав у різних галузях їхньої майбутньої діяльності. Завданнями сучасного викладача ділової англійської мови є розвиток професійно-спрямованих комунікативних навичок майбутніх спеціалістів і тим самим сприяння підготовці випускників до їхньої майбутньої професійної діяльності із застосуванням знань ділової іноземної мови.

Список використаної літератури:

1. Биркун Л. В. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови / перекл. і адапт. Л. В. Биркун. – Oxford University Press, 1998. – 49 с.
2. Благодарна Т. П. Розвиток навичок роботи з професійно-орієнтованими текстами на початковому етапі вивчення іноземної мови / Т. П. Благодарна // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Вип. 12. – Х., 2008. – С. 65-70.
3. Гадзевич І. М. Пошуки оптимальних методів та прийомів навчання на заняттях з курсу "Ділова англійська мова" / І. М. Гадзевич. – Житомир, 2008. – 21 с.
4. Дегтярьова Ю. В. Методика навчання студентів вищих немовних навчальних закладів читання англійською мовою для ділового спілкування : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Юлія Володимирівна Дегтярьова. – Запорізький національний ун-т. – К., 2006. – 325 арк. : табл. – Бібліогр.: арк. 172–196.
5. Зубенко Л. Г. Культура ділового спілкування / Л. Г. Зубенко, В. Д. Немцов. – К. : "ЕксОб", 2000.
6. Калмыкова Е. И. Реализация взаимодействия лингвистической и коммуникативной компетенции / Е. И. Калмыкова // Сб. науч. тр. МГЛУ. Вып. 431. – М., 1999. – С. 65-67.
7. Малюська З. В. Типові ситуації ділового спілкування для спеціалістів з економіки / З. В. Малюська. – Хмельницький, 2010. – С. 26-27.
8. Минина Н. М. Программа обучения активному владению иностранным языком студентов неязыковых специальностей и методические рекомендации / Н. М. Минина. – М. : "НВИ" – "Тезаурус", 1998. – 62с.
9. Піротті Н. В. Типологія науково-дослідницьких завдань у викладанні іноземних мов / Н. В. Піротті // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Вип. 12. –Х., 2008. – С. 193-199.
10. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. – К. : Ленвіт, 2006. – 88 с.
11. Сікорська Л. О. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів у процесі вивчення іноземних мов : дис... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Лариса Олегівна Сікорська. – Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2005.
12. Сініцина В. В., Розвиток професійно-спрямованих комунікативних навичок студентів у процесі вивчення ділової англійської мови / В. В. Сініцина, Г. В. Піскурська. – Донецьк, 2009. – С. 35-37.
13. Шаркова Н. Ф. Про формування усно-мовленнєвої комунікативної компетенції у студентів технічних ВНЗ / Н. Ф. Шаркова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Том IX. Ч.3. – Київ, 2009. – С. 58-59.
14. Ходцева А. О. Особливості формування професійних комунікативних навичок у курсі ділової англ. мови / А. О. Ходцева // Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. – Київ, 2010. – С. 192-198.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Ю. В. Рева